

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

С.М. Амеліна, доктор педагогічних наук

Розглянуто питання формування граматичної компетенції як важливої складової іншомовної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Запропоновано визначення граматичної компетенції перекладача як знань і здатності користуватися граматичними ресурсами мови. Порівняно переваги оволодіння граматику в комунікативних контекстах і формального викладання граматики. Акцентовано на необхідності вивчення граматики у практичному використанні мови, що сприяє успішній комунікації. Запропоновано засоби формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів.

Ключові слова: *граматична компетенція, комунікація, іноземна мова, студент.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вивчення іноземних мов на тлі глобалізаційних процесів набуває дедалі більшого значення у підготовці майбутніх фахівців, особливо тих, успішність професійної діяльності яких безпосередньо залежить від рівня сформованості у них іншомовної комунікативної компетентності – філологів, вчителів і викладачів іноземних мов, перекладачів. Водночас постає питання формування відповідних компетенцій, зокрема, й граматичної. Останнім часом обговорюються переваги і вади формального викладання граматики у контексті сприяння вивченню мови. Однак, більшість дослідників у галузі прикладної лінгвістики вважають необхідною умовою для оволодіння мовою функціональне використання граматики в комунікативних контекстах.

Мета статті – розглянути питання формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів у процесі їхньої професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Різні аспекти формування іншомовної компетентності майбутніх філологів і перекладачів були предметом дослідження Н.Бориско, Т.Кияка, Л.Нагірного, С.Ніколаєвої та ін. Питання навчання граматики вивчали Л. Волкова, О. Палій, Т. Стеченко та ін., а формування граматичної компетенції майбутніх філологів В.Осідак (англійська мова), Д.Руснак (французька мова). Однак, питання формування граматичної компетентності майбутніх перекладачів потребує детального дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість дослідників розуміють під поняттям «граматична компетенція» знання граматичних засобів мови і здатність їх застосовувати. Так, Й. ван Ек взагалі зводить лінгвістичну компетенцію до граматичної, тлумачачи її як «здатність продукувати й інтерпретувати висловлювання, які відповідають граматичним правилам і певним значенням» [5, с. 39].

Отже, граматичну компетенцію перекладача можемо визначити як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови.

Зазначимо, що незважаючи на останні методичні тенденції до формування комунікативної компетентності, викладання граматики в курсі вивчення іноземних мов в університетах побудовано переважно традиційно: прогресія за формальними лінгвістичними категоріями; опис і пояснення мовних явищ викладачем, засвоєння правил і закріплення їх на практиці за допомогою вправ та перекладу.

Згідно з положеннями «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», формально граматика мови може розглядатись як набір принципів, що керують сумою елементів та організують їх у значущі і завершені ряди (речення). Граматична компетенція – це здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази та речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул). Граматика будь-якої мови у цьому плані дуже складна і далека від того, щоб мати завершену визначеність або вичерпність. Існує ціла низка відповідних теорій та моделей для організації слів у речення [1, с. 167].

У «Загальноєвропейських рекомендаціях...» наведено шкалу граматичної правильності. Користуючись нею, студенти можуть розглянути і визначити:

- на якій граматичній теорії вони базують свою роботу;
- які граматичні елементи, категорії, класи, структури, процеси і зв'язки будуть потрібні студентам, якими вони повинні оволодіти і користуватися.

Вивчення граматики має бути спрямованим на студента враховувати його побажання, потреби і цілі, а також на традиції навчання та його рідну мову, адже

контрактивний аспект, що розуміється як свідоме сприйняття паралелей і відмінностей між мовами, сприяє вивчення мови [8, с. 885].

Вивчення граматики не повинно бути в кінцевому підсумку самоціллю, але водночас має відповідати її ролі у фактичному використанні мови, тобто бути засобом, який сприяє успішній комунікації. Таким чином раціонально представляти граматику майбутнім перекладачам: не відірвано від контексту, а в певній комунікативній ситуації або комунікативному контексті. Тому вважаємо за доцільне розглядати питання формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів з функціональної точки зору в комунікативній мовленнєвій діяльності.

Під цим кутом зору варто звернутись до методичних засад «Рамкової програми з німецької мов для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України», яка є основою для планування та організації занять з німецької мови, що орієнтуються на «Загально-європейські рекомендації з мовної освіти». Програма спрямована на практичну міждисциплінарну та професійну орієнтацію занять з німецької мови, в центрі уваги яких знаходиться студент. Її важливою метою є спрямування навчального процесу на формування і розвиток основних навичок та вмінь у соціальному та професійному спілкуванні, тобто іншомовної комунікативної компетенції.

Іншомовна комунікативна компетенція – це сукупність навичок, умінь та знань, що дозволяє навчатися, працювати та спілкуватися в багатонаціональному суспільстві і досягати у рівноправному діалозі взаєморозуміння і взаємодії з представниками інших культур [3].

Ця компетенція реалізується насамперед через розвиток навичок та вмінь у основних видах мовленнєвої діяльності, що охоплюють рецепцію, продукцію, інтеракцію та медіацію, та реалізуються як у писемній, так і в усній формах [1].

Розвиток іншомовної комунікативної компетенції надає студентові можливість:

- вдосконалювати свої вміння в читанні, аудіюванні, письмі та говорінні для вироблення навичок працювати з інформацією текстів різних типів з будь-яких джерел на основі вже набутих знань про світ; вилучати, аналізувати і систематизувати, добирати та передавати інформацію;
- на основі здобутої інформації формувати власну думку, обґрунтовувати її та надавати необхідні пояснення;
- розпізнавати наміри повідомлення, які відповідають певним різновидам текстів з їх граматичними структурами і правилами, розуміти та переносити їх на адекватні ситуації [3, с.10].

Мовна компетентність включає такі компоненти:

- фонетика, фонологія: ортофонія і орфографія;
- граматики: морфологія, синтаксис;
- лексика: вокабуляр, лексичні зв'язки, словотворення / неологія;
- дискурс: мовні норми структури тексту.

При оцінюванні сформованості іншомовної комунікативної компетенції крім змістовності, когерентності, лексичної адекватності, відповідності фонетичним нормам, враховується також і граматична коректність (дотримання правил орфографії та пунктуації, правильність вживання різноманітних граматичних структур).

Отже, навчання граматики і формування граматичної компетенції має бути логічною і важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх перекладачів.

Граматична компетенція мовця проявляється у здатності продукувати і розуміти речення і тексти. Робота з граматикою повинна бути не окремою метою, а пов'язуватися з практичним використанням

мови, відповідно як засіб, що сприяє успішній комунікації. Тому при формуванні граматичної компетенції граматику розглядається не вилученою з контексту, а вбудованою в комунікативну ситуацію або комунікативний контекст.

Здійснювати вплив на формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів доцільно, спираючись на опис граматичної організації мови, який включає: елементи (морфеми – корені й афікси, слова), категорії (число, відмінок, рід; конкретність / абстрактність; активний стан / пасивний стан; часова форма), класи (відміни; дієвідміни; відкриті класи слів – іменники, дієслова, прикметники, прислівники; закриті класи слів (такі граматичні елементи, як артиклі, займенники); структури (складені слова й складні вирази; фрази – іменні, дієслівні тощо; складові частини речення – головне речення, підрядне речення, незалежне речення; речення – просте, складносурядне, складнопідрядне), процеси (номіналізація, абляут, транспозиція, трансформація), зв'язки (управління, конгруенція, валентність).

Знання про частини мови та загальні знання граматичних закономірностей засвоюються на основі аналізу порядку слів, який відбувається імпліцитно і автоматично, тобто через знання того, які слова в яких поєднаннях слів і фраз можуть з'являтися. Студенти запам'ятовують фрази, частини речення і речення повністю, синтаксичний аналіз (несвідомо і автоматично) яких проводиться пізніше. Проте, щоб цей неявний аналіз міг відбутися, повинна бути засвоєна дуже велика кількість синтагм для кожного граматичного явища.

Отже, граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого сприйняття вираження мови, як запам'ятовування чітко сприйнятих синтагм, пов'язаних зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії. Але вона також може розумітися абстрактно – як свідоме сприйняття закономірностей і правил.

Однак, у практиці вивчення іноземної мови неможливо виокремити одну із компетенцій. Проте можна визначити низку засобів для здійснення цілеспрямованого методичного впливу на її формування і розвиток. Зокрема, доцільно граматичну компетенцію формувати на основі граматики тексту.

Слід враховувати, що на розвиток усної граматичної компетенції позитивно впливає навчання письму.

Формування граматичної компетенції можливе при застосуванні індуктивного підходу, зокрема, у процесі читання, що водночас сприяє пробудженню інтересу до вивчення граматики і, як наслідок, підвищенню ефективності її засвоєння. До того ж студенти засвоюють інструментарій, який допоможе їм обговорювати граматичні явища. Перевагою такого підходу є автентичність та релевантність занять. При цьому вдається уникати небажаних елементів навчального процесу, а саме демотивації студентів. Адже суттєвим недоліком традиційних граматичних вправ є велика кількість помилок, яка демотивує студентів, особливо слабких.

Це передбачає, що мовні явища представляються і обговорюються в їх природному середовищі. Зокрема, такі граматичні феномени, як використання артиклів, анафоризація, умовний спосіб, пасивний стан, члени речення, сприймаються вірно тільки на рівні дискурсу або тексту.

Зазначимо, що особливу увагу слід надавати роботі над граматичними помилками. При цьому негайне виправлення помилок при вивченні мовних норм, виконанні граматичних вправ є доцільним і корисним, але під час продукування змісту є недоцільним, оскільки це може перешкоджати комунікативній діяльності студента. Ефективним засобом є також спонукання студентів до самостійного виявлення й виправлення граматичних помилок.

Підтвердження цієї думки знаходимо у пропозиції Брінітцер М., Дамм Ф. методики навчання граматики, яка спирається на актантну модель як основу граматики речення і тексту. Граматична компетенція розглядається у цьому випадку як володіння студентами основними граматичними структурами, необхідними для досягнення розуміння мовою спілкування в межах засвоєних тем. При цьому граматиці відводиться допоміжна роль [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування граматичної компетенції є важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого засвоєння закономірностей і правил або у поєднанні зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із розробкою засобів формування граматичної компетенції майбутніх перекладачів та перевіркою їх ефективності.

Список літератури

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
3. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / С. М. Амеліна, Л. С. Аззоліні та ін. – К.: Гете-інститут, Ленвіт, 2006. – 90 с.
4. Brinitzer M., Damm V. Grammatik sehen: Lehrerhandreichungen. – Max Hueber Verlag, 2000. – 126 S.
5. J. van Ek: Objectives for Foreign Language Learning. Vol. I: Scope Council of Europe, Strasbourg 1993. – 90 p.
6. Fearn A. Fachsprachenunterricht / A. Fearn // Handbuch Fremdsprachenunterricht / [K. R. Bausch, H. Christ, H. J. Krumm]. – 5. Auflage. – Tübingen; Basel: A. Francke, 2007. – S. 169–174.
7. Profile Deutsch: Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen / [M. Glaboniat, M. Müller, P. Rusch, H. Schmitz, L. Wertenschlag]. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2005. – 240 S.

8. Rall M. (2001) «Grammatikvermittlung», in Deutsch als Fremdsprache: Ein internationales Handbuch. Hrsg. v. G. Helbig, L. Götze, G. Henrici, H.-J. Krumm, de Gruyter, Berlin et al., 2. Halbband, – S. 880-886.

Рассмотрены вопросы формирования грамматической компетенции как важной составляющей иноязычной коммуникативной компетентности будущих филологов. Предложено определение грамматической компетенции переводчика как знаний и способности пользоваться грамматическими ресурсами языка. Проведено сравнение преимуществ овладения грамматикой в коммуникативных контекстах и формального преподавания грамматики. Акцентируется необходимость изучения грамматики в практическом использовании языка, что способствует успешной коммуникации. Предложены средства формирования грамматической компетенции будущих переводчиков.

Грамматическая компетенция, коммуникация, иностранный язык, студент.

The article deals with problems of the formation of grammatical competence as an important component of foreign language communicative competence of future translators. This competence is implemented primarily through the development of skills and abilities in the major types of speech activity, covering reception, production, interaction and mediation. Grammatical competence of translator is defined as the knowledge and ability to use the grammatical resources of language. A comparison of the benefits of mastering grammar in communicative contexts and formal teaching of grammar is made. The levels of formation of grammatical correctness in accordance with the European requirements for language education are submitted. The need to study grammar in practical use is emphasized. The formation of grammatical competence grammar is viewed not withdrawn from the context, and integrated in the communicative situation or communicative context. That can promote successful communication. The features of the work of future translators over grammatical errors are described. Means of forming grammatical competence of future translators are provided. Grammatical competence may be formed by the conscious assimilation of regulations or in combination with semantic and situational characteristics of communicative interaction. It is advisable to form grammatical competence based on text grammar.

Grammatical competence, communication, methods, foreign language, student.